

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2011, Volume: 6, Number: 2, Article Number: 1C0391

EDUCATION SCIENCES

Received: November 2010

Accepted: February 2011

Series : 1C

ISSN : 1308-7274

© 2010 www.newwsa.com

Fusun Ünal

Ayten İflazoğlu Saban

Cukurova University

fusun.unal@hotmail.com

Adana-Turkey

**KAYNAŞTIRMA UYGULAMASININ YAPILDIĞI SINIFLARDA NORMAL GELİŞİM
GÖSTEREN ÖĞRENCİLERİN KAYNAŞTIRMAYA YÖNELİK TUTUMLARI**

ÖZET

Bu araştırmanın amacı; normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarını belirlemektir. Araştırmada ayrıca normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırma eğitimine yönelik tutumlarının, cinsiyete, yaşa, sosyo-ekonomik düzeylerine ve engelli tanıdığı olma durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Araştırma, Adana ili Seyhan, Yüreğir, Çukurova ve Sarıçam ilçelerinde, hafif ve orta düzeyde zihinsel engellilerin kaynaştırıldığı okullardaki 2427 normal gelişim gösteren öğrenci (824'ü üçüncü, 706'sı dördüncü ve 897'si beşinci sınıf) ile gerçekleştirilmiştir. Normal gelişim gösteren öğrencilerin hafif ve orta düzeyde zihinsel engelli (HODZE) yaşatlarına yönelik tutumları incelendiğinde; genel olarak olumlu tutuma sahip oldukları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Kaynaştırma Eğitimi,
Sosyo-Ekonomik Düzey, Tutum,
Zihinsel Engelli Öğrenci

**BEHAVIORAL ATTITUDES OF NORMAL-PROGRESS STUDENTS TOWARDS THE
INTEGRATION PROCESS OF RETARDED STUDENTS IN TO A GENERAL EDUCATION
CLASSROOM**

ABSTRACT

The aim of this research is to determine attitudes of normal-progress students toward integration activities. In the research, it has been also attempted to determine whether normal-progress students' attitudes toward integration activities are affected with sex, age, socioeconomic level and familiarity status to a person with disabilities. The research is a descriptive correlational study. The study includes 2427 normal-progress students (824 third grader, 706 fourth grader and 897 fifth grader) in schools where has integrated students with mild to moderate mental retardation in Seyhan, Yüreğir, Çukurova and Sarıçam district of Adana. When focused to attitudes of normal-progress students to their friends with mild to moderate mental retardation; they have positive attitude generally.

Keywords: Gender, Integration Education,
Socioeconomic Level Attitude,
Students With Mental Retardation

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Eğitim sürecinde, bazı bireyler sahip oldukları engel durumu nedeniyle yaşatmalarının yararlandığı normal eğitimden yararlanamayıp özel eğitime ihtiyaç duyarlar. Toplumun önemli bir bölümünü oluşturan ve özel eğitim ihtiyacı içinde olan bu bireylerin eğitimine yönelik farklı farklı uygulamalar yürütülmektedir. Bunlar hastane ya da kurumda eğitim, ev merkezli eğitim, yatılı özel eğitim okulu, gündüzlü özel eğitim okulu, tam zamanlı özel eğitim sınıfı, özel eğitim sınıfı-yarı zamanlı olarak normal sınıfa kaynaştırma, kaynak oda desteğiyle normal sınıfa kaynaştırma, gezici öğretmen desteğiyle normal sınıfa kaynaştırma, destek hizmet olarak işbirlikli öğretimi kullanarak normal sınıfa kaynaştırma ve çok az destek hizmetle ya da desteksiz normal sınıflara kaynaştırmadır (Salend, 1998). Özel eğitimin temel ilkelerinden biri, normal öğretimin yapıldığı sınıflarda eğitime devam edebilecek özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler için eğitim programlarının hazırlanması, uygulanması ve değerlendirilmesidir. Bu ilkedan hareketle özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin, kendilerini en az kısıtlayan çevre olan normal okullarda eğitilmesi gerekliliğinden söz edilebilir. Ülkemizde 1986 yılından bu yana uygulanmakta olan kaynaştırma eğitimi ile özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerin, yetersizliği olmayan akranlarıyla normal öğretimin yapıldığı sınıflarda eğitimine devam etmesi sağlanmıştır.

Kaynaştırma eğitimi, son zamanlarda özel eğitimle ilgili en sık gündeme gelen konulardan biridir (Batu, 2000; Batu-Kırcaali-İftar, 2006). Kaynaştırma kavramı, literatürde değişik şekillerde tanımlanmıştır. En basit haliyle kaynaştırma, özel gereksinimli öğrencilerin, normal okullarda eğitilmesidir (Kırcaali-İftar, 1998; Sucuoğlu, Kargın, 2006; Özgür, 2004; Şahbaz, 2008). Yürürlükte olan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2000) kaynaştırma eğitimi "Kaynaştırma yoluyla eğitim; özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitimlerini, destek eğitim hizmetleri de sağlanarak yetersizliği olmayan akranları ile birlikte resmî ve özel; okul öncesi, ilköğretim, orta öğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmeleri esasına dayanan özel eğitim uygulamalarıdır" şeklinde tanımlanmıştır. Kaynaştırma eğitimi kavramının literatürde farklı tanımları yapılmıştır. Sucuoğlu (2006, s.4), kaynaştırma eğitimi, "her çocuğun yaşadığı çevrede en nitelikli eğitimi almasını savunan, özel gereksinimli olan ve olmayan tüm çocukların akademik ve sosyal başarılar kazanarak, toplumun bir bireyi olma fırsatını sağlayan bir eğitim yaklaşımı olarak tanımlarken"; Link (2008, s. 1), "yetersizlikten etkilenen çocukların normal eğitim ortamlarında akranlarıyla ilişkilerini en üst seviyeye çıkarıp, günlük yaşamdaki engelleri en aza indirmeyi garanti eden, özel eğitim stratejileri kullanılarak engelli öğrencilere uygun özel eğitim verilmesini sağlayan bir eğitim" olarak tanımlamıştır. Phillips (2008) ise, kaynaştırma eğitimi, bütün öğrencilerin, yetenekleri ne olursa olsun, okullarda bir arada eğitilmesine dayanan felsefi bir inanç olarak ifade etmiştir.

Kaynaştırma eğitimi, olması gereken şekliyle uygulandığında, sınıftaki her bir öğrencinin bireysel farklılıkları ortaya çıkar ve kaynaştırma öğrencileri de dahil olmak üzere tüm öğrencilerin değerli olduğu bir eğitim ortamı yaratılmış olur. Bu tür ortamlarda, öğrenciler eşittir. Tüm öğrenciler kendilerinde sınıf etkinliklerine, derslere ve sınıf atmosferine katkıda bulunma hakkını görebilir ve böyle bir sınıf ortamında herkes tüm katkılara saygı gösterir. Özel gereksinimli öğrenciler, yerleştirildikleri sınıfların gerçek bir parçası olarak kendilerini görebiliyorlarsa, bu durum öğretmenler tarafından kabul ediliyorsa ve sınıf arkadaşları tarafından da sosyal

kabul görüyorsa, bu öğrencilerin gerçekte "kaynaştırıldıklarından" söz edilebilir (Batu, 2008).

Kaynaştırma eğitiminin hem engelli hem de normal gelişim gösteren bireylere yönelik birçok yararı vardır. Özel eğitim gerektiren birey, kaynaştırma eğitimi ile sınıfındaki akranlarını model alır, sosyalleşme becerisini kazanır, uygun yöntem ve tekniklerin, araç-gereçlerin kullanıldığı bir sınıfta akademik başarısında artış olur, ileriki hayatında bağımsız bir birey olarak yaşayabilmesi için gerekli becerileri kazanır. Kırcaali-İftar (1998), kaynaştırmanın özel gereksinimli öğrencilerin içinde yaşadıkları toplumla bütünleşmelerini kolaylaştırdığını ve normal öğrencilerin davranışlarının, özel gereksinimli öğrencilere model olduğunu belirtmiştir. Özgür (2004) ise; kaynaştırma eğitimi ile engelli öğrencinin sosyal ve eğitimsel yaşamda akranları ile birlikte olma fırsatı yakalayacağını, akranlarının kendisine olan olumsuz tutum ve davranışlarının zaman içerisinde olumluya dönüşeceğini, uygun sosyal davranışlar geliştirmek için öğretmen ve akranlarını model alacağını ve bu davranışları uygulama fırsatı bulacağını, akranlarından uygun dil ve konuşma modelleri kazanacağını, iyi yapılandırılmış bir eğitim ortamı ile akademik ilerleme ve başarı sağlayabileceğini, sosyal çevre ile başa çıkabileceğini ve toplumla kaynaşabileceğini ifade etmiştir. Kaynaştırma eğitimi, engelli bireylere sağladığı yararların yanı sıra normal öğrencilere de daha hoşgörülü olma, bireysel farklılıklara saygı gösterme, engelli bireylere karşı duyarlılık, işbirliği ve yardımlaşma becerilerini artması gibi faydalar sağlamaktadır (Kırcaali-İftar 1998; Salend, 1998; Metin ve Çakmak-Güleç, 1999; Sucuoğlu ve Kargın, 2006; Şahbaz, 2008).

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Okullarda uygulanan kaynaştırma uygulamasının hedefine ulaşması için öncelikli olarak özel gereksinimli bireyin normal sınıfa tam olarak kabul edilmesi gerekir. Engelli çocuğun sosyal kabulünü etkileyen en önemli faktör, normal gelişim gösteren çocukların engelli çocuğa olan tutumlarıdır. Engelli çocuğun sınıf içinde normal gelişim gösteren bireyler tarafından kabul edilmesi, engelli bireyin onlarla etkileşime girmesine ve onları model alarak öğrenmesine zemin hazırlamakta ve bu durum çocuğun eğitsel anlamda ilerlemesine katkıda bulunmaktadır. Normal sınıflarda eğitimine devam eden özel eğitim gereksinimine sahip bireylerin sınıfta bulunan diğer arkadaşları tarafından nasıl algılandıklarının belirlenmesi önemlidir. Bir başka deyişle sınıftaki diğer öğrencilerin engelli bireye yönelik tutumları ve tutumlarını etkileyen değişkenlerin ortaya konması yapılan uygulamanın değerlendirilmesi açısından önemlidir. Kuz (2001), kaynaştırma programı içerisinde eğitim gören normal gelişim gösteren bireylerin tutumunun, bu uygulama içinde sayısal çoğunluğa sahip olmaları nedeniyle, kaynaştırmanın başarısında ayrı bir öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Kuz bu grubun tutumlarının belirlenmesinin, hem kaynaştırma eğitiminin başarısını etkilemesi hem de geleceğin bireylerinin engellilere ve engelliliğe bakış açısını değiştireceğini belirtmiştir.

Bu doğrultuda araştırmanın genel amacı; normal gelişim gösteren öğrencilerin kaynaştırmaya yönelik tutumlarını belirlemektir. Araştırmada ayrıca öğrencilerin tutum puanlarının sınıf düzeyi, çevresinde engelli birey olma durumu ve bazı sosyo-demografik değişkenlere (cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey) göre farklılaşp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Normal gelişim gösteren öğrencilerin sınıf düzeyleri ile tutum puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

- Normal gelişim gösteren öğrencilerin çevresinde engelli birey olma/olmama durumları ile tutum puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- Normal gelişim gösteren öğrencilerin cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzeyleri ile tutum puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

4. YÖNTEM (METHOD)

Araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır.

3.1. Araştırma Grubu (Participants)

Araştırmanın evrenini 2008-2009 eğitim-öğretim yılında Adana İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı devlet okullarında, hafif ve orta düzeyde zihinsel engellilerin kaynaştırıldığı sınıflardaki normal gelişim gösteren öğrenciler oluşturmuştur. Bu araştırmanın örneklemini, Adana ili merkez ilçelerinde (Seyhan, Yüreğir, Çukurova ve Sarıçam), bulunan 22 devlet okuluna devam eden ve sınıflarında hafif ve orta düzeyde zihinsel engelli bireyler bulunan 824'ü üçüncü, 706'sı dördüncü, 897'si beşinci sınıf olmak üzere toplam 2427 öğrenci oluşturmuştur.

Araştırma grubunu oluşturan öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyo-ekonomik düzey, ailede ve çevrede engelli birey bulunma durumlarına göre dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, sosyo-ekonomik düzey, ailelerinde ve çevrelerinde engelli birey bulunma durumlarına göre dağılımları

(Table 1. The student gender, class level, socio-economic status, and disabled person around)

		n	%
Cinsiyet	Kız	1217	50.14
	Erkek	1203	49.57
	Belirtmeyen	7	0.29
	Toplam	2427	100.0
Sınıf düzeyi	3. sınıf	824	33.95
	4. sınıf	705	29.04
	5. sınıf	897	36.95
	Belirtmeyen	1	0.04
	Toplam	2427	100.0
Sosyo-Ekonomik Düzey	Alt	926	38.2
	Orta	820	33.8
	Üst	681	28.1
	Toplam	2427	100.0
Ailede engelli birey bulunma durumu	Evet	163	7.0
	Hayır	2176	93.0
	Toplam	2427	100.0
Çevrede engelli birey bulunma durumu	Evet	1037	44.4
	Hayır	1296	55.6
	Toplam	2427	100.0

Tablo 1 incelendiğinde örneklemi oluşturan 2427 öğrencinin 1217'sinin (%50.14) kız, 1203'ünün (%49.57) erkek olduğu, 7'sinin ise (% 0.29) cinsiyet belirtmediği görülmektedir.

Tablo 1'de görüldüğü gibi, 824 öğrencinin (%33.95) 3. sınıf, 705 öğrencinin (%29.04) 4. sınıf ve 897 öğrencinin de (%36.95) 5. sınıf düzeyinde olduğu, 1 (% 0.04) öğrencinin ise sınıf düzeyini belirtmediği belirlenmiştir. Öğrencilerin 926'sı (%38.2) alt sosyo-

ekonomik düzeyde, 820'si (%33.8) orta sosyo-ekonomik düzeyde, 681'i (%28.1) ise üst sosyo ekonomik düzeyde bulunmaktadır. Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerin 163'ünün (%7.0) ailesinde engelli birey bulunduğu, 2176'sının ise (%93.0) ailesinde engelli birey bulunmadığı belirlenmiştir. Öğrencilerin 1037'sinin (%44.4) çevresinde engelli birey olduğu, 1296'sının (%55.6) çevresinde ise engelli birey olmadığı ortaya çıkmıştır.

3.1. Veri Toplama Araçları (Instruments)

Araştırmada veriler, Siperstein (1980) tarafından geliştirilen ve Çifci (1997) tarafından Türkçe'ye uyarlanan "Etkinlik Tercih Formu" ve "Sıfat Listesi" ile Bacanlı (1997) tarafından geliştirilen "Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği" ve araştırmacılar tarafından geliştirilen "Bilgi Formu" ile toplanmıştır. Aşağıda araştırmada kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin bilgilere sırasıyla yer verilmiştir.

- **Etkinlik Tercih Formu (Activity Preference Scale)** : Ölçek, normal gelişim gösteren çocukların engelli akranlarına karşı tutumlarını ölçmek amacıyla Siperstein (1980) tarafından geliştirilmiş ve 15 maddeden oluşmuştur. Likert tipi yapıya sahip olup; ölçekte yer alan her madde 4= "Çok Hoşlanırım" ve 1= "Hiç hoşlanmam" olmak üzere dördümlü dereceleme ile cevaplandırılmaktadır. Puanlama sonucunda ölçekten elde edilecek en düşük puan 15 en yüksek puan 60'tır. Puanın düşük olması, öğrencilerin engelli bireylere yönelik olumsuz, yüksek olması engelli bireye yönelik olumlu tutumuna işaret etmektedir. Siperstein (1980), ölçeğin güvenirlik çalışmasını 696 normal gelişim gösteren öğrenci üzerinde yapmıştır ve Cronbach-alfa iç tutarlılık katsayısı 0.90 olarak bulunmuştur. Etkinlik Tercih Formu'nun geçerlilik çalışması kapsamında hali hazır geçerliliğini (concurrent validity) bulmak amacıyla, Siperstein (1980) tarafından geliştirilen "Sıfat Listesi" ölçeğinden yararlanılmıştır. Her iki ölçekten alınan puanlar arasındaki korelasyona bakılmış ve sonuçta korelasyon katsayısı 0.49 bulunmuştur.

Türkiye'de Çifci (1997), Etkinlik Tercih Formu'nu, Türkçe'ye uyarlamış ve geçerlik ve güvenirlik çalışmasını Bolu ilinde bulunan, özel eğitim sınıfına sahip üç ilkokulun beşinci sınıfında yer alan öğrenciler arasından rastgele seçilen 200 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları üç farklı yöntemle yapılan ölçeğin, ilk olarak Cronbach alfa iç tutarlılık sayısı 0.90 bulunmuştur. İkinci yöntem olarak iki yarım güvenirliği (Split-half reliability) hesaplandığı zaman r değeri 0.88, son olarak 79 kişi için üç hafta arayla yapılan test tekrar test güvenirliği ise $r = 0.79$ bulunmuştur. Bu değerler orijinal ölçeğin r değerleri ile benzerlik göstermiştir. Benzer ölçek geçerliğinin bir göstergesi olarak Sıfat Listesi ile korelasyonu ise 0.53 olarak bulunmuştur. Etkinlik Tercih Formu'nun ayrıca kapsam geçerliliği çalışması yapılmış ve her maddenin toplam puanla korelasyonları hesaplanmıştır. Hesaplanan madde toplam korelasyonlarının ($r = 0.56 - 0.71$) arasında değiştiği ve tüm maddelerin korelasyon değerinin 0.20'nin üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Yapılan bu araştırmanın örneklemini sadece sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olan üçüncü, dördüncü ve beşinci sınıfların oluşturması ve öğrencilerin kaynaştırma öğrencilerine yönelik tutumlarının belirlenmek istenmesi nedeniyle "Etkinlik Tercih Formu" nun araştırmanın çalışma grubunu oluşturan öğrencilerle tekrar bir geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Bu çalışma yapılırken aşağıdaki aşamalar izlenmiştir:

- o Ölçek Adana İli merkez ilçelerinde sınıflarında kaynaştırma öğrencisi bulunan 22 ilköğretim okulunda okuyan 824 üçüncü, 706 dördüncü, 897 beşinci sınıf toplam 2427 öğrenciye uygulanmıştır.
- o Ölçeğin faktör yapısını ortaya çıkarmak amacı ile temel bileşenler analizi yapılmıştır. Sonuçta bütün maddelerin tek bir faktörde toplandığı ve bu faktörün varyansın %59.30'unu açıkladığı görülmüştür.
- o Elde edilen faktör çözümünün faktör yükleri, maddelerin ortak varyans değerleri, faktöre ait öz değerler, faktörün açıkladığı varyans değerleri, maddelerin ortalama ve standart sapma değerleri ile madde-alt ölçek korelasyonu ve alt-üst grup t-değerleri Tablo 2'de gösterilmektedir. Bu çözüm için Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği değeri (.986) oldukça yeterli bulunmuştur. Ölçeğin madde analizi sonucunda madde-toplam puan korelasyonlarının .72 ile .80, aritmetik ortalama değerlerinin 2.75 ile 3.34; standart sapma değerlerinin ise .89 ile 1.07, arasında değiştiği bulunmuştur. Ölçeğin de Cronbach alfa değeri ($\alpha=0.95$) yeterli düzeyde bulunmuştur.

Tablo 2. Faktör analizi sonuçları
(Table 2. Factor analysis results)

MADDELER	Faktör yükleri	Anti-imağ Korelasyon Katsayısı	Ortak Varyans	Ortalama	Standart Sapma	Madde toplam puan r	Alt-üst gruplar t* Değeri
4- Sınıfta birlikte çalışmak	.800	.98	.64	3.03	.97	.80	51.30**
13- Birlikte pikniğe gitmek	.795	.97	.63	3.00	1.03	.80	55.56**
8- Teneffüslerde birlikte oynamak	.793	.98	.63	3.01	.97	.79	50.93**
1- Evime davet etmek isterim	.790	.97	.63	3.11	.97	.79	45.94**
2- Sınıfta yan yana oturmak	.787	.97	.62	2.79	1.00	.79	54.62**
15- Birlikte sinemaya gitmek	.786	.97	.62	2.91	1.07	.79	60.35**
5- Okuldan sonra birlikte oynamak	.785	.98	.62	2.99	.96	.78	49.60**
7- Evde birlikte televizyon seyretmek	.783	.98	.61	2.95	.99	.78	53.35**
6- Okulda birlikte yemek yemek	.782	.98	.61	2.75	1.05	.78	56.94**
9- Bizim evde oynamak	.776	.98	.60	2.83	1.01	.78	51.08**
11- Birlikte bisiklete binmek	.755	.98	.57	2.97	1.04	.76	47.71**

12- Sınıfta birlikte oynamak	.744	.98	.55	2.81	1.02	.75	48.79**
10- Öğretmene birlikte yardım etmek	.727	.98	.53	3.34	.89	.73	32.28**
14- Aynı takımında top oynamak	.726	.98	.53	3.00	1.02	.73	44.97**
3- Birlikte kızak kaymak	.714	.98	.51	2.94	1.04	.72	45.54**
Öz Değer	8.90						
Açıklanan Varyans %	59.30						

Not: Cronbach Alfa İç Tutarlılık Katsayısı = 0.95; Madde sayısı= 15; N=2427, **: 0.001 düzeyinde anlamlıdır.

- **Sıfat Listesi (Adjective Checklist):** Sıfat listesi, genel olarak çocukların, engelli bireylere yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla Siperstein (1980) tarafından geliştirilmiştir; fakat son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda çocukların yaşitlarına olan davranışlarını incelemek amacıyla da kullanılmıştır (Bell & Morgan, 2000; Gray & Rodrigue, 2001; Wigginton, Wiersma, Sherman ve Rubin, 2009).

Sıfat Listesi, 17'si olumlu sıfat (sağlıklı, akıllı, uyanık, iyi, neşeli, dürüst, arkadaş canlısı, temiz, tatlı, gururlu, parlak, yardımsever, dikkatli, memnun, zeki, mutlu, iyi kalpli), 10'u olumsuz sıfat (dağınık, deli, hırslı, haşin, salak, aptal, dikkatsiz, dürüst değil, kötü niyetli, çirkin) ve 7'si de empatiyi ifade eden (yavaş, utangaç, yalnız, zayıf, sıkıcı, üzgün, mutsuz) sıfat olmak üzere toplam 34 sıfattan oluşmaktadır. Liste, öğrencilerin zihinsel engelli bir bireyi tanımlamak için istedikleri kadar sıfatı kullanabilecekleri açıklanarak uygulanır. Öğrencinin listede işaretlemiş olduğu sıfatlar puanlamada dikkate alınmaktadır. Toplam puan işaretlenmiş olumlu sıfat sayısından, olumsuz sıfat sayısı çıkarılıp, elde edilen puanın yirmi ile toplanmasıyla bulunur. Elde edilen puan 4 ila 36 arasında değişmektedir. Toplam puanın 20 ve altında olması zihinsel engelli bireye yönelik tutumun olumsuz olduğunu, 21 ve üstü olması ise tutumun olumlu olduğunu gösterir.

Siperstein (1980), Sıfat Listesinin güvenilirlik çalışmasını 2220 öğrenci üzerinde yapmıştır ve Cronbach-alfa iç tutarlılık katsayısını .81 olarak bulmuştur. Geçerlik çalışmasında ise; engelli bireylere yönelik tutumları ölçmek amacıyla geliştirilen Etkinlik Tercih Formu (Siperstein, 1980) puanları ile ölçekten alınan puanlar arasındaki korelasyona bakılmış, sonuçta $r=0.49$ bulunmuştur. Elde edilen bulgu ölçeğin benzer ölçek geçerliliğinin yüksek olduğunu göstermiştir.

Siperstein (1980) tarafından geliştirilen "Sıfat Listesi", Çifci (1997), tarafından Türkçe'ye uyarlanıp, geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmıştır. Aracın Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları Bolu ilinde bulunan, özel eğitim sınıfına sahip üç ilkokulun beşinci sınıflarında olan öğrenciler arasında tesadüfi atama yoluyla seçilen 200 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışması üç ayrı yöntemle gerçekleştirilmiştir. Öncelikle Cronbach-alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış ve 0.62 bulunmuştur. İkinci yöntem olarak test yarılama yöntemi kullanılmış (Split-half reliability) ve r değeri 0.60, son olarak 79 kişi için üç hafta arayla yapılan test-tekrar test güvenirliliği ise $r= 0.74$ bulunmuştur. Elde edilen güvenilirlik katsayıları, ölçeğin orijinali ile yapılan güvenilirlik çalışmaları sonucunda elde edilen alfa değerinin birbirine

yakın olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, güvenilirlik katsayıları ölçeğin güvenilirliği açısından yeterli olduğunu göstermektedir. Sıfat Listesi'nin geçerlik çalışmasında, engelli bireylere yönelik tutumu ölçmek amacıyla geliştirilen Etkinlik Tercih Formu'ndan yararlanılmıştır. Her iki ölçekten elde edilen puanlar arasındaki korelasyon katsayısı $r=0.53$ bulunmuştur. Ölçeğin benzer ölçek geçerliliğini gösteren bu korelasyon katsayısının, orijinal ölçekler üzerinde yapılan çalışmada elde edilenden ($r=0.49$) daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu araştırmanın örnekleminde sıfat listesinin hesaplanan Cronbach alfa değeri 0.87 ve etkinlik tercih formundan elde edilen puanlarla arasındaki korelasyon katsayısı $r=0.47$ bulunmuştur.

- **Bilgi Formu ve Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği (SED):** Araştırmaya katılan öğrencilere ait ad-soyadı, cinsiyet, yaş, sınıf düzeyi, ailelerinde ve çevrelerinde engelli birey olup/olmama durumu ile ilgili olarak bilgi toplamak ve SED'lerini belirlemek amacıyla "Sosyo-Ekonomik Düzey Ölçeği" uygulanmıştır. Bacanlı (1997) tarafından düzenlenen SED ölçeği araştırmanın amacına göre düzenlenmiştir. Ankette 24 soru bulunmaktadır. İlk 11 soru ile son iki soru bilgi formu sorularıdır. Diğer 11 soru da öğrencilerin SED'lerini saptamaya yöneliktir. Öğrencilerin SED'i belirlemek üzere sorulan sorulara verdikleri yanıtlardan toplam SED puanı elde edilebilmektedir. Toplam SED puanının aritmetik ortalama ve standart sapma değerlerine göre alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeye giren öğrenciler belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplanması ve Analiz (Collection and Analyze of Data)

Verilerin toplanması amacıyla öncelikle, veri toplama aracının birer örneği Adana İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne sunulmuş, bu veri toplama aracının ilköğretim okullarında uygulanabilmesi için gerekli izinler alınmıştır. Kaynaştırmaya yönelik tutum ölçeklerinin uygulanacağı okullar amaçlı örneklem yöntemi kullanılarak seçilmiştir. 2008-2009 eğitim-öğretim yılının bahar döneminde, normal gelişim gösteren öğrencilere Etkinlik Tercih Formu, Sıfat Listesi ve Sosyo-ekonomik Düzey Belirleme Ölçeği ve Bilgi Formu tek bir anket halinde araştırmacı tarafından 22 okuldaki 80 şubede 2583 öğrenciye uygulanmıştır. Uygulanma ortalama bir ders saati sürmüştür. Uygulamalar sırasında, normal gelişim gösteren öğrencilerin ölçeklerle ilgili sorudukları sorular yanıtlanmıştır.

Araştırmanın verilerinin toplanması işlemi tamamlandıktan sonra uygulanan anketler incelenmiş ve eksik doldurulan 156 anket analizlere alınmamıştır. Sonuçta 2427 anket değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmada kullanılan etkinlik tercih formu hiç hoşlanmam (1) ile çok hoşlanırım (4) dörtlü likert tipi derecelendirmeye sahiptir. Dörtlü likert seçeneklerine uygun olarak, aritmetik ortalamaların anlamlandırılabilmesi amacıyla değerlendirme aralıkları hesaplanmıştır. Buna göre; 1.00 - 1.75 aralığı "hiç hoşlanmam", 1.76 - 2.50 aralığı "hoşlanmam", 2.51 - 3.25 aralığı "hoşlanırım", 3.26 - 4.00 aralığı "çok hoşlanırım" seçeneklerine karşılık gelmektedir. Sıfat litesinde toplam puan işaretlenmiş olumlu sıfat sayısından, olumsuz sıfat sayısı çıkarılıp, elde edilen puanın yirmi ile toplanmasıyla bulunur. Elde edilen puan 4 ila 36 arasında değişmektedir. Toplam puanın 20 ve altında olması engelli bireye yönelik tutumun olumsuz olduğunu, 21 ve üstü olması ise engelli bireye yönelik tutumun olumlu olduğunu göstermektedir. Veriler, SPSS 11.5 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırma amaçları doğrultusunda, öğrenci tutumunu etkileyen değişkenleri belirlemek üzere; iki seçeneqli olan değişkenler için bağımsız gruplar t-testi, ikiden fazla seçeneqli olan değişkenler için ise tek yönlü varyans

analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Yapılan istatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak alınmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA (FINDINGS AND DISCUSSIONS)

Bu bölümde öğrencilerin Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi ölçeklerinden aldıkları puanların; öğrencilerin sınıf düzeylerine, çevrelerinde engelli birey olma durumlarına cinsiyetlerine ve sosyo-ekonomik düzeylerine göre farklılaşp-farklılaşmadığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Öğrencilerin sınıf düzeyleri ile tutum puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bu analizden elde edilen sonuçlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin sınıf düzeylerine göre etkinlik tercih formu ve sıfat listesi toplam puanlarının karşılaştırması, tek yönlü varyans analizi sonuçları

(Table 3. Means, standard deviation and one-way ANOVA by grade level for the activity preferences scale and adjective scale)

Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi Toplam Puanları	Sınıf Düzeyi	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Scheffe-f
Etkinlik Tercih Formu	3.sınıf	824	2.95	.79	1.024	.359	
	4.sınıf	706	3.00	.79			
	5.sınıf	897	2.95	.73			
	Toplam	2427	2.96	.77			
Sıfat Listesi	3.sınıf	824	26.60	6.25	19.201	.0001	3.sınıf~5.sınıf 4.sınıf~5.sınıf
	4.sınıf	706	25.84	6.22			
	5.sınıf	897	24.77	6.05			
	Toplam	2427	25.70	6.21			

Tablo 3 incelendiğinde, sınıf düzeylerine göre Etkinlik Tercih Formu ortalama puanlarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları da ortalamalar arasında istatistiksel olarak ($p>0.05$) anlamlı bir fark olmadığını ortaya çıkarmıştır.

Öğrencilerin sıfat listesi ortalama puanlarının sınıf düzeylerine göre bir birinden farklı olduğu ve bu farklılaşmanın yapılan tek yönlü varyans analizine göre istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür. Scheffe-F testi sonuçları sıfat listesi toplam puanları açısından 3. sınıf ile 5. sınıf ve 4. sınıf ile 5. sınıftaki öğrenciler arasında 3. ve 4. sınıftaki öğrencilerin lehine [$F(2,2424)=19.201$, $p<.01$] istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir.

Ercan ve Haktanır (2001) ve Sucuoğlu ve Kargın (2006), çocukların yaşlarının artmasıyla tutumlarının da değiştiğini, yaşı büyük olan çocukların engelli akranlarına karşın küçük çocuklardan daha olumsuz tutum sergilediğini belirtmişlerdir. Buna benzer olarak, Campbell ve arkadaşları (2004) otistik olan bir çocuğa karşı bilgilendirme çalışmasıyla yaşatlarının tutumunu ölçmüşlerdir. 3. ve 4. sınıftaki çocukların tutumlarında bir değişiklik olmasına karşın, 5. sınıftaki çocuklarda bir değişiklik gözlenmemiştir. Simpson (1980), genel olarak daha büyük yaşta olan öğrencilerin tutumunun, küçük yaşta olanlara göre daha olumsuz olduğunu belirtmiştir (Akt. Salend, 1998). Bu sonuçlar, araştırmadan elde edilen bu bulguyla paralellik göstermektedir.

Öğrencilerin çevrelerinde engelli birey olma durumları ile tutum puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Bu analizden elde edilen sonuçlar Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin çevrelerinde engelli birey olma durumlarına göre etkinlik tercih formu ve sıfat listesi toplam puanlarının karşılaştırılması, t-testi sonuçları
(Table 4. Means, standard deviation and t-Test by a person with disabilities around for the activity preferences scale and adjective scale)

Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi Toplam Puanları	Öğrencilerin Çevrelerinde Engelli Birey Olma Durumları	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Etkinlik Tercih Formu	Evet	1037	2.98	.77	.913	.362
	Hayır	1296	2.95	.78		
Sıfat Listesi	Evet	1037	25.41	1.97	-1.919	.06
	Hayır	1296	25.91	1.71		

Tablo 4 incelendiğinde; öğrencilerin çevrelerinde engelli birey olma durumları ile Etkinlik Tercih Formu [$t(2331) = .913, p > .05$] ve sıfat listesi [$t(2331) = -1.919, p > .05$] ortalama puanları arasında yapılan bağımsız gruplar t-testine göre istatistiksel olarak anlamlı farkın olmadığı görülmektedir.

Çıfci'nin (1997) yaptığı çalışmada, normal öğrencilerin engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına yönelik tutumlarına bakıldığında, zihinsel engelli tanıdığı olmanın tutumlar üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Öğrencilerin cinsiyetleri ile tutum puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız gruplar t-testi yapılmıştır. Bu analizden elde edilen sonuçlar Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin cinsiyetlerine göre etkinlik tercih formu ve sıfat listesi toplam puanlarının karşılaştırılması, t-testi sonuçları
(Table 5. Means, standard deviation and t-Test by gender for the activity preferences scale and adjective scale)

Etkinlik Tercih Formu Toplam Puan ve Sıfat Listesi Alt Ölçek Puanları Aile Katılım Ölçeği Toplam ve Alt Ölçekler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Etkinlik Tercih Formu	Kız	1217	3.01	.75	3.040	.002
	Erkek	1203	2.92	.79		
Sıfat Listesi	Kız	1217	25.79	6.16	.599	.549
	Erkek	1203	25.64	6.26		

Tablo 5 incelendiğinde, Etkinlik Tercih Formu sonuçlarına göre kız öğrencilerin tutum puanlarının ortalamasının 3.01 ve erkek öğrencilerin tutum puanlarının 2.92 olduğu görülmektedir. Bağımsız gruplar t-testi sonuçlarına göre gruplar arasında ortalama puanlar açısından anlamlı bir farklılık belirlenmiştir [$t(2418) = 3.040, p < .05$]. Ortalamalar incelendiğinde; bu farkın kız öğrencilerin lehine olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin sıfat listesi ortalama puanları incelendiğinde hem kız hem erkek öğrencilerin puan ortalamalarının 20 ve üstü kategoride olduğu ve kız öğrencilerin ortalama puanlarının erkeklere göre çok az olmakla birlikte yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bağımsız gruplar t

testi sonuçlarına göre sıfat listesi ortalama puanlar açısından cinsiyete göre anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.

Sucuoğlu ve Kargın (2006), kız çocukların engelli akranlarına karşı daha olumlu tutum gösterdiğini belirtmişlerdir. Manetti, Schneider ve Siperstein (2001), Ercan ve Haktanır (2001) ve Campbell, Ferguson, Herzinger, Jackson ve Marino'nun (2004) yaptığı çalışmalarda da benzer sonuç elde edilmiştir. Slininger (1993); Ondrej, Sarah, Martin, Iva, Zbynek ve Julie (2006); Çifci'nin (1997) yaptığı çalışmalarda, normal öğrencilerin engelli öğrencilerin kaynaştırılmasına yönelik tutumlarına bakıldığında, cinsiyetin tutum üzerinde bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu bulgular, elde edilen sonuçla tezatlık göstermektedir.

Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile tutum puanları arasında anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Bu analizden elde edilen sonuçlar Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeylerine göre etkinlik tercih formu ve sıfat listesi toplam puanlarının karşılaştırması, tek yönlü varyans analizi sonuçları

Table 6. Means, standard deviation and t-Test by socio-economic status for the activity preferences scale and adjective scale

Etkinlik Tercih Formu ve Sıfat Listesi Toplam Puanları	SED	N	$\bar{X}$	SS	F	p	Scheffe
	Etkinlik Tercih Formu	Alt	926	3.02	.71	6.586	.001
Orta		820	2.96	.77			
Üst		681	2.88	.83			
Sıfat Listesi	Alt	926	25.80	5.85	.221	.822	
	Orta	820	25.67	6.33			
	Üst	681	25.60	6.55			

Tablo 6 incelendiğinde; öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri ile tutum puanları arasında Etkinlik Tercih Formu toplam puanı [$F_{(2,2424)} = 6.586$; $p < .05$] açısından anlamlı farkın olduğu görülmektedir. Farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin tutumları arasındaki farklı belirlemek amacıyla Scheffe-f testi uygulanmıştır. Scheffe-f testi sonuçlarına göre Etkinlik Tercih Formu'ndan alınan puanların ortalaması açısından farklılaşmaların; alt-üst ve alt-orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencileri arasından, alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin lehine olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin sıfat listesi toplam puanları ile SED'leri arasında istatistiksel bir fark bulunmamıştır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER (CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS)

- Normal gelişim gösteren öğrencilerin HODZE yaşıtlarına yönelik tutumları sınıf düzeylerine göre incelendiğinde; Etkinlik tercih ölçeğinden elde edilen bulgulara göre 3., 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin tutum puanları ile kaynaştırmaya yönelik tutumları arasında anlamlı bir farklılık çıkmamıştır. Normal gelişim gösteren öğrencilerin sıfat listesi ortalama puanları incelendiğinde ise; elde edilen puanlarının sınıf düzeylerine göre bir birinden farklı olduğu ve bu farklılaşmanın 3. sınıf ile 5. sınıf ve 4. sınıf ile 5. sınıftaki öğrenciler arasında 3. ve 4. sınıftaki öğrencilerin lehine olduğu belirlenmiştir.
- Normal gelişim gösteren öğrencilerin HODZE yaşıtlarına yönelik tutumları, çevrelerinde engelli birey olma durumlarına göre

incelendiğinde; Etkinlik tercih ölçeği ve Sıfat Listesi puanları açısından anlamlı farkın olmadığı ortaya çıkmıştır.

- Normal gelişim gösteren öğrencilerin zihinsel engelli akranlarına yönelik olumlu bir tutuma sahip oldukları belirlenmiştir. Normal gelişim gösteren öğrencilerin HODZE yaşlıtlarına yönelik tutumları cinsiyete göre incelendiğinde; Etkinlik tercih ölçeğinden elde edilen bulgulara göre, kız ve erkek öğrencilerin tutum puanlarının birbirinden farklı olduğu ve bu farkın kızlar lehine anlamlı olduğu belirlenmiştir. Normal gelişim gösteren öğrencilerin sıfat listesi ortalama puanları incelendiğinde ise; cinsiyete göre anlamlı bir farklılık belirlenmemiştir.
- Normal gelişim gösteren öğrencilerin HODZE yaşlıtlarına yönelik tutumları, sosyo-ekonomik düzeylerine göre incelendiğinde; sıfat listesi toplam puanları ile SED'leri arasında istatistiksel bir fark bulunmazken, Etkinlik Tercih Formu toplam puanı açısından anlamlı farkın olduğu görülmektedir. Bu farklılaşmaların; alt-üst ve alt-orta sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencileri arasından, alt sosyo-ekonomik düzeye sahip öğrencilerin lehine olduğu görülmüştür.

Bu araştırmada, normal gelişim gösteren öğrencilerin engelli akranlarına karşı tutumlarında, yaşları, cinsiyetleri, çevrelerinde engelli birey bulunma durumları ve sosyo-ekonomik düzeyleri incelenmiştir. Daha sonra yapılacak araştırmalarda ise; engelli öğrencinin yaşının, sosyo-ekonomik düzeyinin ve engel türünün normal gelişim gösteren çocukların tutumlarında etkili olup-olmadığı incelenebilir. Ayrıca bu araştırmada hafif ve orta düzeyde zihinsel engelli öğrencilerin kaynaştırıldığı sınıflarda uygulama yapılmıştır. Kaynaştırma eğitiminde, farklı engel gruplarının tutumlar üzerinde etkili olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden, farklı engel gruplarının (fiziksel engelli, işitme engelli, otistik vb.) kaynaştırıldığı sınıflarda uygulamalar yapılabilir. Bunun yanı sıra, daha sonra yapılacak çalışmalarda öğrencilerin tutumlarının oluşmasına kaynaklık eden anne-babalarının da tutumları incelenerek etkileşime bakılabilir.

NOT (NOTICE)

Bu çalışma 16-18 Ekim 2010 tarihleri arasında Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi'nde gerçekleştirilen 19. Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve bildiri özet kitabında basılmıştır.

Bu çalışmanın Bu çalışma, Füsün Ünal tarafından Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yrd. Doç. Dr. Ayten İflazoğlu Saban danışmanlığında yapılan yüksek lisans tez çalışmasının bir bölümünün özetidir.

KAYNAKÇA (REFERENCES)

1. Batu, E.S., (2000). Kaynaştırma, Destek Hizmetler ve Kaynaştırmaya Hazırlık Etkinlikleri. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(4), 35-47.
2. Batu, E.S., (2008). Başarılı Bir Kaynaştırma Uygulaması İçin Öğretmenlerin Sınıflarında Yapabilecekleri. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, S.18.26-28.
3. Batu, E.S. ve Kırcaali, İ.G., (2006). *Kaynaştırma (2. Baskı)*, Ankara: Kök Yayıncılık
4. Bell, S. and Morgan, S., (2000). Children's Attitudes and Behavioral Intentions Toward a Peer Presented as Obese: Does a Medical Explanation for the Obesity Make a Difference?. *Journal of Pediatric Psychology*, 25, 137-145

5. Campbell, J.M., Ferguson, J.E., Herzinger, C.V., Jackson, J.N., and Marino, C.A., (2004). Combined Descriptive and Explanatory Information Improves Peers' Perceptions of Autism. *Research in Developmental Disabilities*, 25, 321-339.
6. Çiftci, İ., (1997). Normal Çocukları Bilgilendirmenin Zihinsel Engelli Yaşlıtlarına Yönelik Tutumlarına Etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
7. Ercan, G. ve Haktanır, G., (2001). Kaynaştırılmış Ortamdaki Normal Gelişim Gösteren Çocukların 8-11 Yaşları Arasındaki Öğrenme Güçlüğü Olan Akranlarına Karşı Tutumlarının İncelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1 (4-5), 78-92.
8. Gray, C.C. and Rodrigue, J.R., (2001). Brief Report: Perceptions Of Young Adolescents About A Hypothetical New Peer With Cancer: An Analog Study. *Journal of Pediatric Psychology*, 26, 247-252.
9. Kırcaali, İ.G., (1998). Kaynaştırma ve Destek Özel Eğitim Hizmetleri. S. Eripek (Editör): Özel Eğitim, (s.17-22). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
10. Kırcaali, İ.G., (1998), Özel Gereksinimli Bireyler ve Özel Eğitimi. S. Eripek (Editör): Özel Eğitim, (s.3-11). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
11. Kuz T., (2001). Kaynaştırma Eğitime Yönelik Tutumların İncelenmesi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yay. Başbakanlık Basımevi, Ankara
12. Link, S., (2008). Mainstreaming in the Public Schools", EBSCO Research Starters.p.7.
13. Manetti, M., Schneider, B.H., and Siperstein, G., (2001). Social Acceptance of Children with Mental Retardation: An Exploratory Study of Integration and Intervention. Doctoral dissertation, Columbia University, Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Sciences, 55(11A), 3474.
14. Metin, N. ve Güleç, H.Ç., (1999). İlköğretim Okullarındaki Eğitimcilerin Özürlü Çocuklarla Normal Çocukların Kaynaştırıldığı Programlar Hakkındaki Düşüncelerinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 59-73.
15. Özgür, İ., (2004). Engelli Çocuklar ve Eğitimi & Özel Eğitim. Adana: Karahan Kitapevi. 1. Baskı.
16. Phillips, K., (2008). The Resource Room in Special Education. EBSCO Research Starters, p.7.
17. Salend, S.J., (1998). Effective Mainstreaming. United States of America: Macmillan Publishing Company, Third Edition.
18. Slininger, D., (1993). Attitudes Towards Children With Severe Mental Retardation in Integrated Physical Education. Texas: Texas Woman's University, College of Health Sciences.
19. Sucuoğlu, B., (2006). Etkili Kaynaştırma Uygulamaları. Ankara: Ekinoks Yayınevi.
20. Sucuoğlu, B. ve Kargın, T., (2006). İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları Yaklaşımlar Yöntemler Teknikler. İstanbul: Morpa Yayınları.
21. Şahbaz, Ü., (2008). Kaynaştırma Hakkında Doğru Bildiğimiz Yanlışlar. *İlköğretmen Eğitimci Dergisi*, S.18.28-30.
22. Wigginton, L.M., Wiersma, L.D., Sherman, C.P., and Rubin, D., (2009). Weight Stigmatization in Children. *Californian Journal of Health Promotion*, 7(1),43-51.